

Un poema recuperat: «La indústria catalana» de Josep Sol i Padrís

JOAN-LLUÍS MARFANY *Universitat de Liverpool*

RESUM: Publica l'esmentat poema, fins ara conegut només per uns pocs fragments sota el títol factici «Desperta ferro!», i el situa en el seu precís context històric.

PARAULES CLAU: Sol i Padrís, Renaixença, indústria, prohibicionisme, trienni esparterista.

ABSTRACT: The above-mentioned poem, of which only a few fragments were so far known under the factitious title «Desperta ferro!», is published and placed in its precise historical context.

KEYWORDS: Sol i Padrís, Renaixença, industry, protectionism, Espartero's Regency.

El 1965, Joaquim Molas va publicar a la seva antologia *Poesia catalana romàntica*, sota el títol «Desperta ferro!», un curt, i fins llavors poc conegut, poema de Josep Sol i Padrís, conscient que es tractava només d'uns fragments.¹ L'havia pres del discurs necrològic que Joan Illas i Vidal havia pronunciat a la Societat Econòmica Barcelonense d'Amics del País el 12 d'octubre del 1856, on figura al costat d'altres mostres fragmentàries de poesies del difunt, en castellà i en català.² Abans d'ell, l'havien reproduït, traient-lo del mateix lloc, però sense dir-ho, Tubino, Elías de Molins i, només en part, l'inefable Carrera i Pujal.³ Tubino havia volgut fer creure que l'havia vist tot sencer, el poema, però el que en diu és clarament inventat. Als

1. Barcelona: Edicions 62, 1965, p. 24 i 122. Aquest article s'inscriu dins el marc del projecte de recerca FFI2012-31489.

2. J. ILLAS Y VIDAL, *Tributo á la memoria de D. José Sol y Padrís*, Barcelona: Imprenta de Miguel Blanxart, 1856, p. 20-21.

3. F. M. TUBINO, *Historia del renacimiento literario, contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Madrid: Imprenta y Fundicion de M. Tello, 1880, p. 215-216 (n'hi ha una reedició recent, Pamplona: Ugoiti, 2003 i una edició facsímil en CD-Rom, Lleida: Punctum-Aula Màrius Torres, 2005); A. ELÍAS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX. Apuntes y datos*, 2 vol., Barcelona: Imprenta de Fidel Giró-Imprenta de Calzada, 1889-1895, vol. II, p. 612-613 (també n'hi ha dues edicions facsímils modernes, Hildersheim-Nova York: Georg Olms Verlag, 1972 i Pamplona: Analecta, 2000, aquesta en paper i en CD-Rom); J. CARRERA, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, 7 vol., Barcelona: Bosch, 1956-1958, vol. VII, p. 144-145.

versos de Sol, com es pot comprovar més avall, les fàbriques de Catalunya no treuen pas fum per les xemeneies; busquen «de l'aigua els saltants». Tampoc no s'hi compara l'obrer industrial amb el remença, ni s'hi sent «el himno con que los hijos del trabajo acompañan el concierto de las máquinas, y se confortan en las rudas faenas en que libran su sustento». Dels fills del treball, més exactament, no se n'hi canta ni gall ni gallina. Després de Molas, han reproduït els fragments el tàndem Josep Benet-Casimir Martí, que no semblen haver-se adonat que eren tot el que es coneixia del poema, i, més recentment, Margarida Casacuberta –i potser algú més que ara se m'escapa.⁴ Tant se val. El fet és que cap dels pocs que després d'Illas s'han ocupat de Sol no ha vist sencer aquest «Desperta ferro!». Curiosament, el destaquen gairebé tots, entre els quals, amb l'esmentada excepció de Benet-Martí, sembla flotar la idea tàcita i resignada que els versos que manquen es deuen haver perdut irremeiablement.⁵

No és pas així: titulat «La indústria catalana» i signat «O. Y.», el poema es pot llegir sencer a la darrera plana del diari progressista *El Constitucional* del 28 de novembre del 1840. Té, en comptes de les quatre de la versió incompleta coneguda fins ara, vint quartetes que constitueixen, de fet, un romanç. El reproduïxo respectant-ne escrupolosament la grafia, fins i tot en l'accentuació i la representació de les elisions, però corregint, segons indico, tres o quatre errades molt òbvies, productes de la ignorància del caixista (a qui és probable que calgui atribuir també la vacil·lació entre «ñ» i «ny», perquè no ho és gens que hi caigués un escriptor culte i amb idees clares sobre la manera d'escriure la seva llengua, com Sol demostra ser-ho). També reproduïxo tot seguit les notes explicatives que va posar-hi l'autor. A l'original van numerades, però jo les indico amb lletres per tal de distingir-les de les meves pròpies notes a peu de plana.

LA INDUSTRIA CATALANA.

Los crits de *desperta ferro* ^a

No ouen ya los puigs ni l's plans,

4. J. BENET; C. MARTÍ, *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista (1854-1856)*, Barcelona: Curial, 1976, p. 65; M. CASACUBERTA, «Els valors literaris de la Renaixença: sobre Barcelona, l'orgull burgès i el treball dels catalans», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12, 2007, p. 53-79, a les p. 64-65.

5. A més dels citats, J. L. FEU, «Galeria de escriptors catalanes. Poetas líricos», *Diario de Barcelona* [a partir d'ara, *DB*], 9-1-1867; J. AMADE, «Un des premiers “renaissants” en Catalogne au XIXe siècle: José Sol y Padrís», dins *Mélanges de philologie, d'histoire et de littérature offerts à Joseph Vianey*, París: Les Presses Françaises, 1934, p. 413-418; i, amb posterioritat a Molas, M. JORBA, «El Romanticisme», dins M. DE RIQUER; A. COMAS; J. MOLAS, *Història de la literatura catalana. Part moderna*, vol. VII, Barcelona: Ariel, 1986, p. 105-107. A l'article que Viquipèdia dedica a Sol, és l'únic poema esmentat; a J. MOLAS; J. MASSOT (dirs.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1979 i a l'*Enciclopèdia catalana* comparteix aquest honor amb «A un noi adormit».

Y del temut Almuçáver^b
Las armas se han robellat.
 Ni tremolan en Sicilia
Del Rey Carlos los soldats
Al veurer lo ret de ferro^c
Del ferestech catalá.
 Ni Constantinopla tem
Los ecsercits que baixats
Del fret y boirós Monseny,
Li anaren lleys á dictar.
 Ni l' vent en los murs d' Atenas^d
Mou lo barrat estandart,
Que per Aragó y plantaren
De Rocafort los companys.
 Lo tem[p]s d'heróicas empresas
Per Cataluña ha passat,
Y s'ha mustigat la gloria
De sas armas en la mar.
 L'época casi s'olvida
En que l's atrevits Pisans⁶
Fugian devan las fustas
Del Barcelonés Comptat,
 En que Génova y Venecia
Reinas del[s] mars de Llevant,
Son front altiu abaixaban
Devan de las nostras naus,^e
 En que las barras vermellas^f
Temia⁷ l' lleó de San March
Y contemplaba ab respecte
Lo Dux ab lo mar casat.
 Casi ningú ya s' recorda
De Lauria, Entensa, Sarriá,
Montaner, Marquet, Cabrera,
Requesens y Santapau.^g
 Pero si així l's temps se mudan

6. «Paysans» a l'original.

7. «Jemia» a l'original.

No se muda lo Catalá,⁸
Que encara conserva un pit
Emprendedor y arriscat.
No ya per fer á sas armas
Senyoras de terra y mar,
Que tan solament codicia
Riquesa y gloria en los arts.
No conta ya cuantas barcas
A la Grecia podrá enviar,
Sino cuants milés de puas
Farán⁹ sos tallers filar.
No vol en enemichs murs
Plantar lo seu estandart,
Sino en las públicas mostros
D'industria, l' premi lograr.
No escull los turons mes forts
Per alzar castells feudals,
Sino¹⁰ en los valls per sas fáblicas
Busca de l'aygua l's saltans.
No surten de Barcelona
Vaixells ab mils de soldats,
Sino llaugers bergantins
Plens de teixits y filats.
No porta á terras remotas
De guerra l's terribles mals,
Que tan sols de las suas fáblicas
Y porta l's fruits estimats.
Pero el¹¹ Catalá industriós
No es home degenerat,
Que no sápigá las armas
Manejar cuant vingua l' cas.
Son idol ara no es guerra
Que á la industria alsa l's altars;

8. Vers hipermètric, probablement per error del caixista. Tenint en compte que, com es pot veure, Sol practica en altres llocs la sinalefa, sospito que el seu manuscrit deia «No es muda», però també pot haver dit «No s' muda» o, és clar, «l' Catalá».

9. «Fará en sos tallers», potser? Això mantindria «el Catalá» com a subjecte en tots els casos –a part que té més sentit que sigui el català, i no els seus tallers, qui faci filar les puas.

10. «Si no» a l'original.

11. Error del caixista? Hauria hagut de dir «Pero l' Catalá».

Mes per defensar sa industria
Sabria bé guerrejar.
 Si aqueixa industria que adora
Atacar[l]a algun osás,
Del Almugáver las armas
Tornarian á brillar,
 Y l' crit de desperta ferro
Per cent mil bocas llensat
Las mes fortas y altas torres
Faria bambolear.

- a. «Desperta ferro». Terrible crit de guerra dels Almugàvers en los combats mes árdus; lo donavan pegant colps á terra ab las puntas de sas espasas y llansas (Moncada, *Espedicion de Catalanes y Aragoneses contra Turcos y Griegos*, Cap. 17).
- b. Almugáver. Nom de la antigua infanteria Catalana derivat del de una de las Naciones del Nort que á la cayguda del Imperi Romá s'establiren en esta part d' <de> España.
- c. Las armas dels Almugàvers eran un ret de ferro en lo cap á modo de casco, una espasa y chuso[;] portavan a mes la major part tres, ó quatre darts (Moncada, *ib.*, cap 7).
- d. Los Catalans en sas guerras contra l's Turcs y l's Grecs se feren señors d'Atenas y altres ciutats de la Grecia, y regalaren als Reys d'Aragó lo realme de Atenas y Neopatria, títol que fins ara han conservat los Reys d'España.
- e. Las glorias de la antigua marina catalana, sas victorias sobre las de las Repúblicas de Génova, Pisa y Venecia, poden llegirse en Campmany, *Memorias históricas*, tom 1.
- f. Bandera Catalana.
- g. Noms de célebres generals y marins catalans. Lo famós almirant de Cataluña Roger de Lauria fou lo general de la expedició catalana a la Grecia, en la cual particularment se distingiren Berenguer d'Entensa, Berenguer de Rocafort, Ramon Montaner, etc. Ramon Marquet fou dels mes celebrats almirans de Cataluña en temps de D. Jaume lo Conquistador; sa gloria y sos talens náutics se perpetuaren en sa descendencia. Bernat de Sarriá fou un dels principals cavallers catalans en las guerras de Sicilia contra lo Rey Carlos d'Anjou. Pons de Santapau general de l'armada aragonesa morí en lo terrible combat de Bósforo en 1351. Bernat de Cabrera un dels mes ilustres generals de Catalunya venjá la mort de Santapau destruint la numerosa armada genovesa en la reñida batalla d'Alguer, y s' feu famós en otras varias batallas y conquistas. D. Luis de Requesens de la familia de aqueix nom tan célebre com lo de Moncada en la historia

de Catalunya, manà l'última escuadra catalana de que es té notícia, destruï en 1515 una armada dels Turcs. (Véanse Moncada y Campmany en los lugares citados).

El poema, cal situar-lo en un context molt precís: pràcticament des del moment mateix, només dos mesos abans, que Espartero s'havia fet amb el poder i Cristina havia marxat a l'exili, havien començat a córrer rumors d'un tractat de comerç amb Gran Bretanya i els fabricants catalans estaven molt neguitosos. El mateix dia que *El Constitucional* publicava els versos de Sol, Antoni Jordà i Santandreu, destacat home de negocis establert a Madrid i membre del *lobby* industrial català a la cort, signava al *Diario de Barcelona* un article titulat «Cuestión fabril», que *El Constitucional* va reproduir l'endemà amb honors d'editorial –si no és que l'autor l'havia enviat a tots dos diaris.¹² Jordà es resistia a creure, o ho feia veure, que la Regència provisional es preparés realment a prendre una decisió tan imprudent, que significaria «el entierro de nuestra mal conocida industria». Tant aquest caut advertiment com el més amenaçador de Sol eren fites primerenques en una de les moltes flamarades que periòdicament abrandaven el foc sempre encès de la defensa de la indústria tèxtil catalana. L'havien iniciat, de fet, aquell mateix mes, les exposicions elevades a la Regència per l'Ajuntament barceloní, el dia 7, i la Diputació provincial, el 13. Jordà mateix hi tornava, sempre sota el mateix epígraf, al *Diario de Barcelona* el 13 de desembre. Poc després s'hi afegia, des d'*El Guardia Nacional*, el fabricant seder Tomàs Illa i Balaguer, que seria durant tota la dècada dels 40 un dels més vistents actors en aquesta guerra, especialment, entre 1846 i 1850, en la seva condició de constantment reelegit diputat pel districte de Sant Pere (el de la indústria tèxtil) de la ciutat de Barcelona. Ja al gener del 1841, va intervenir altre cop des del *Diario de Barcelona* Joan Dotres, que seria el representant de la Comissió de Fàbriques a Madrid durant els primers anys de la dècada moderada, mentre *El Constitucional* acumulava editorials en el mateix sentit –sense dir res dels que publicava a Madrid *El Corresponsal*, òrgan oficiós, dirigit per Aribau, de l'Institut Industrial de España, que no era sinó la forma institucionalitzada del *lobby* industrial català a la cort i que havia fet la seva presentació pública justament el proppas-

12. Sobre la seva presència a la llista dels principals contribuents de la capital als anys trenta i sobre la seva participació en negocis diversos, A. BAHAMONDE; i J. TORO, *Burguesía, especulación y cuestión social en el Madrid del siglo XIX*, Madrid: Siglo XXI, 1978, p. 9, i A. DE OTAZU, *Los Rothschild y sus socios españoles (1820-1850)*, Madrid: O. Hs. Ediciones, 1987, pàssim; informació sobre la seva activitat de lobbyista durant aquests anys a R. SOLÀ, *Joan Vilaregut i Albafull, industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàssim. Seria elegit senador per Girona el 23 d'abril de 1841 (*Estadística del personal y vicisitudes de las Cortes y de los Ministerios de España desde el 29 de setiembre de 1833 en que falleció el Rey D. Fernando VII, hasta el 11 de setiembre de 1858 en que se disolvió el Congreso de los Diputados*, Madrid: Imprenta Nacional, 1858, p. 174).

sat 30 de novembre.¹³ No enumero, per no fer-me pesat, els articles i altres intervencions que van seguir durant la primera meitat del 1841, però potser val la pena d'indicar que el 25 d'abril s'hi va afegir, en la seva primera sortida pública, una altra veu en català, el polèmic i efímer plec solt (no pas periòdic, contra el que se sol dir) moderat de destinació popular *Lo Pare Arcangel*. Quan el govern va decidir de suspendre les deliberacions de la comissió especial de la Junta de Aranceles que estudiava la temuda possibilitat de permetre la introducció de teixits i filats estrangers amb uns moderats drets de duana, el decret va ser acollit a Barcelona amb repic de campanes, il·luminacions de façanes, desfilada de les músiques de la Milícia Nacional, i lectura de poesies al Teatre.¹⁴ Com que la interrupció de l'amenaça només va ser temporal, la campanya va continuar, amb la mateixa intensitat, fins que la van interrompre els trasbalsos revolucionaris de la tardor del 1842, però amb el que n'he mostrat fins aquí n'hi ha prou, em sembla, per a situar com cal el poema de Sol.¹⁵

Afegiré només, per tal d'arrodonir aquesta contextualització, que l'amenaça que contenen les seves quatre darreres estrofes és un bluf, és clar, però no pas una hipèrbole de poeta. Al seu editorial del 24 de març del 1841, *El Constitucional* advertia així del que passaria si el govern no atenia a «la urgente necesidad que hay de sostener Á TODO TRANCE la continuacion del sistema restrictivo»:

Entonces Cataluña se alzaria en masa para recobrar con las armas en la mano las ventajas de que injustamente le hubiese privado un Gobierno imprevisor. Nadie se negaria á ello. Todos los colores políticos se fundirian en el color provincial, y nosotros seriamos los primeros que enarbolando la bandera del interés público diéramos con valor y energia el grito de A LAS ARMAS.

Ningun alzamiento, ninguno de todos cuantos figuran en la historia de los pueblos fuera mas legítimo, ni tuviera causa mas santa que el nuestro. Nos alzaríamos para vivir nosotros y nuestros hijos, para mantener á estos con el sudor de nuestra frente y sostener nuestra existencia con el trabajo de nuestros brazos. Y ¡ay del Gobierno que con su imprudencia nos llevara á tal grado de desesperacion! No le fuera tan fácil someternos como á los Vascongados [*sic!*] Puédese transijir para recobrar los fueros; pero nunca para llevar una vida de mendiguez y

13. L'exposició de la Diputació va ser reproduïda a *El Constitucional* [a partir d'ara, *EC*], 10-12-1840; la de l'Ajuntament es pot veure a l'Arxiu Municipal Contemporani, Llibres d'actes, 3 [setembre-desembre 1840], cosida entre els fulls 73 i 74; T. ILLA, «Cuestion de riqueza y poderio nacional», *El Guardia Nacional*, 21-12-1840 i 14-1-1841 (per als seus mandats com a diputat, *Estadística del personal*, 392); *DB*, 7-1-1841; *EC*, 16, 19, i 30-1-1841; R. SOLÀ, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 44-76, esp. p. 44-47 i 60-62.

14. *EC*, 29-5-1841; SOLÀ, *L'Institut Industrial*, p. 62.

15. Una narració de la campanya a M. L. SAN MARTÍN, «El proteccionismo catalán en las Cortes esparteristas (1841-1842)», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, núm. 11, 1967, p. 125-152.

abatimiento. En esta situacion solo hay dos medios honrosos; vencer, ó morir con las armas en la mano, y los Catalanes tenemos valor de sobra para adoptarlos.¹⁶

La còmica, o potser patètica, comparació amb el cas dels bascos i la seva defensa dels furs prou ens indica quin valor cal concedir a aquest posturejar. No pas, m'apresso a dir-ho, que els catalans, o alguns d'ells, no fossin capaços d'agafar les armes en defensa de certes coses, ni tampoc que, quan ho feien, la protecció de la indústria —és a dir, la del treball— fos totalment absent de les seves preocupacions. Ja hem vist, per exemple, que la Milícia Nacional, en la qual els teixidors i altres treballadors qualificats del tèxtil tenien forta presència, va participar de l'alegria pública el 28 de maig del 1841. Però pretendre que n'era la primera i principal, per no dir única, és una pura fantasia de burgès. I més encara ho és imaginar que havien d'alçar-se aquells per als quals sí que era la primeríssima consideració: ells en general, els trets, deixaven que els engegessin i els rebessin els altres.

També per aquesta banda, de fet, convé de posar en context el poema. Ja he dit més amunt de quina manera Tubino havia intentat de fer veure que el coneixia sencer. A l'home, aneu a saber per què, se li havia ficat al cap de contraposar un Sol progressista (en el sentit no històric del mot) al reaccionari Rubió, però la veritat és que, malgrat que el poema que ens ocupa va sortir on va sortir, tan moderat (en el precís sentit històric, ara) era l'un com l'altre.¹⁷ No crec que influïda per Tubino (que no cita), sinó més aviat extrapolant a partir dels versos coneguts, Margarida Casacuberta també ha interpretat recentment que Sol identifica «la brutalitat dels almogàvers amb els treballadors catalans» —donant a «brutalitat» un sentit positiu.¹⁸ Però, com ara es pot comprovar, no són pas uns absents treballadors que són paragonats amb els valents almogàvers, sinó «el català» del segle XIX, rere el qual no es perfila pas l'obrer, sinó el burgès de «pit emprendre» que compta els fusos dels seus tallers, aspira a obtenir el primer premi a les exposicions industrials, i «busca / de l'aygua l's saltants» per a les seves fàbriques. Ara bé, no és sols que, com ja he dit, la bel·licositat d'aquest burgès fos més aviat dubtosa; és que en aquesta precisa època, a més del prohibicionisme (en camí de convertir-se, molt a contracor, en proteccionisme), hi havia una altra qüestió que tenia mobilitzada la burgesia industrial

16. Ho cita parcialment SAN MARTÍN, «El proteccionismo catalán», p. 128 i, prenent-ho d'aquí, SOLÀ, *L'Institut Industrial*, p. 62, però datant-ho incorrectament. A *El Constitucional*, la data dels editorials no correspon a la del número, però és la del dia abans (23 de març), no la de l'endemà.

17. AMADE, «Un des premiers “renaissants”», sense conèixer tampoc el poema sencer, però jutjant per la resta de l'obra, es mostra molt poc convençut i troba que, estèticament sí més no, no hi ha gaire diferència entre Rubió i ell. Agraïxo a Carme Montaner, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que m'hagi facilitat una còpia d'aquest article.

18. M. CASACUBERTA, «Els valors literaris», p. 64.

catalana.¹⁹ Aprofitant el més gran marge de maniobra que els concedia la nova situació política de domini progressista, tant a nivell estatal com, encara més, local, teixidors i filadors van començar a organitzar-se activament i obertament per tal de presentar resistència al procés de proletarització i de degradació de les condicions laborals a què els sotmetia la concentració fabril i la creixent mecanització. Els fabricants, en resposta, van fer mans i mànegues per a obtenir la proscripció de l'Associació de Teixidors de Cotó de Barcelona, van obstruir tant com van poder el funcionament de la Comissió mixta que el Cap Polític va imposar als uns i als altres, sota els auspicis de l'Ajuntament, i altres iniciatives semblants, i no van parar de demanar mà dura a les autoritats, recordant els bons temps de l'enyorat baró de Meer.²⁰

Sabem per Illas i Vidal que el 1841 Sol se'n va anar a Madrid. No sabem què hi va anar a fer, però no és gaire arriscat de pensar, i Illas ho abona, que el trasllat tenia alguna cosa a veure amb el seu parentiu amb Aribau. Va ser per a treballar al costat d'aquest a *El Corresponsal* i a l'Institut Industrial de España? Com que la immensa majoria dels articles d'aquest diari no duen signatura, és impossible de dir-ho, però tota la bibliografia, seguint Mañé i Illas, afirma que hi va escriure en 1843, a la seva segona estada, i és cert que unes sigles que no poden ser sinó seves (ja ho veurem més avall) apareixen en un parell d'ocasions al peu de col·laboracions literàries.²¹ Donades les dificultats de la premsa moderada a Barcelona durant aquests anys, va ser justament *El Corresponsal* el que va fer d'instrument dels fabricants en la campanya contra les societats obreres.²² Pocs anys després, a partir del 1847, Sol va començar a actuar destacadament en comissions diverses i activitats de *lobbying* en representació de la Junta de Fàbriques iniciant una carrera pública i privada al servei dels interessos de la indústria tèxtil que, passant per l'Institut Industrial de Catalunya (del qual va ser soci des del primer moment, el 1848, i director, el 1855) i per la redacció del seu diari, *El Bien Público*, en 1849, el duria un parell de vegades a les Corts i, finalment, al càrrec de director d'una de les més importants empreses del sector.²³ «El hombre necesario de los industriales», va dir-ne Illas; «el incansable campeón de

19. Per al pas del prohibicionisme a un proteccionisme més flexible, vegeu A. SÁNCHEZ, *La formación de una política económica prohibicionista en Cataluña, 1760-1840*, Lleida: Departament de Geografia i Història, Facultat de Lletres de l'Estudi General, 1988, p. 5-8 i SOLÀ, *Joan Vilaregut*, p. 237-244.

20. Vegeu G. BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic: Eumo, 1999, p. 117-159 i 169-186 i A. GARCIA BALANÀ, *La fabricació de la fàbrica. Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1884)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 313-352.

21. J. MAÑÉ, «Necrologia. D. José Sol y Padrís», *DB*, 28-7-1855 (inclòs a *Coleccion de artículos*, Barcelona: Imprenta de Antonio Brusi, 1856, p. 287-292); ILLAS, *Tributo*, p. 8-9; O. Y. P., «À Barcelonà» i «A la melancolia (Cuadro de D. Joaquín Espalter)», *El Corresponsal*, 20-8-1843 i 25-2-1844.

22. BARNOSELL, *Orígens*, p. 164-166, 171-173, 176, i 186n.

23. A més de les necrologies de Mañé i Illas, vegeu SOLÀ, *Joan Vilaregut*, p. 257, 258, 269 i 282 i *L'Institut Industrial*, p. 422-423 i *passim*.

los intereses de la industria algodonera», segons Feu.²⁴ Però com i quan s'havia fet el nom i guanyat la confiança necessaris per a encetar-la, aquesta carrera? I la seva feina de director de Güell, Ramis i Cia., en què consistia? No eren evidentment pas els seus coneixements tecnològics els que l'havien dut en aquesta posició. Les circumstàncies del seu assassinat (li van engegar un tret al cap a boca de canó, tot i que acabava de signar un paper accedint a totes les exigències dels vaguistes) semblen indicar que era un home odiat, malgrat el caràcter extremament dolç i el paternal interès pel benestar dels seus obrers que, com és habitual en aquests casos, els seus hagiògrafs li atribueixen.²⁵ No és legítim, ja ho sé, de projectar retrospectivament, fins al 1840, la seva actitud dels anys 50, però tampoc no hi ha res a «La indústria catalana» que pugui fer pensar que es va produir en ell cap canvi ideològic significatiu entre aquestes dates. Sia com sia, el que és diàfanament clar és que, deixant de banda el cas molt especial d'Aribau, Sol és, juntament amb Illas, el primer de la nova mena d'escriptors sorgida al Vuitcents que va orientar la seva carrera cap a les funcions d'auxiliar intel·lectual de la igualment nova burgesia industrial, camí que seguirien altres com Adolf Blanch, el mallorquí Miquel Victorià Amer, i el granadí i català d'adopció Francisco José Orellana. De manera plenament deliberada o no, «La indústria catalana» és, objectivament, la seva primera passa en aquesta via.

Sigui'm permès d'afegir encara que el tema del poema, el paral·lel entre el passat i el present col·lectius, era, en ell mateix i en la manera precisa com s'estableix, un tòpic literari i ideològic recent, però ja molt arrelat. No és pas, en efecte, al gloriós passat medieval *in toto* que el poeta fa referència, ni tampoc als seus aspectes anacrònicament considerats «democràtics» (aquest és un altre tema), sinó molt selectivament a l'expansió naval, entre militar i comercial, transmediterrània, al qual se sol al·ludir ràpidament, a l'època, amb l'expressió «les glòries marítimes catalanes». Aquest precís paral·lel el trobem molt poc abans, gairebé en els mateixos termes (treta la nota amenaçadora), en els versos que el «Gaytè» havia dedicat a la seva ciutat i, més recentment encara, aquell mateix estiu, en els que havia escrit a l'àlbum ofert a la jove reina per la comissió d'obsequis de l'Ajuntament.²⁶ Una mica abans havia aparegut, de forma un pèl més dissimulada, al començament dels *Recuerdos y bellezas* de Pau Piferrer i també, més o menys al mateix temps, en un article de Roca i Cornet al *Diario de Barcelona*.²⁷ Encara abans d'això, ens surt en

24. ILLAS, *Tributo*, p. 10; FEU, «Galeria de escritores».

25. BENET; MARTÍ, *Barcelona a mitjan segle XIX*, II, p. 11-15. La segona necrologia suposadament escrita, segons els autors, per Illas i Vidal i apareguda al *DB*, 12-12-1856, no és tal cosa (com ja es pot suposar per la data), sinó la ressenya del discurs d'Illas signada pel redactor Manuel Rimont.

26. J. RUBIÓ Y ORS, *Lo Gaytè del Llobregat. Poesias*, Barcelona: En la estampa de Joseph Rubió, 1841, p. 9-20 i 133-42 («Barcelona») va aparèixer al *DB*, 2-2-1840; el dedicat a la reina duu la data «Juny de 1840»).

27. F. J. PARCERISA; P. PIFERRER, *Recuerdos y bellezas de España. Obra destinada para dar á conocer sus monumentos, antigüedades, paisages, etc. En láminas dibujadas del natural y litografiadas por*

algun altre lloc: inesperadament per exemple, i ben innecessàriament a efectes de la narració, a *La heredera de Sangumí* de Joan Cortada.²⁸ I remuntant-nos així en el temps, arribem a l'origen immediat: les pantomimes organitzades a Barcelona el juny del 1833 per a celebrar la Jura d'Isabel II com a hereva de la Corona i consistents en un torneig i una batalla naval, minuciosament coreografiats tots dos. El primer celebrava la personalitat històrica, eminentment guerrera, de Castella (els dos cavallers guanyadors duïen a l'escut «los blasones de Castilla»; eren, de fet, el Cid i «el rey D. Sancho»), la segona (la relació oficial de les festes ja advertia que calia veure-hi «algo más que un objeto de entretenimiento estéril»), la de Catalunya, que no debades els catalans «por el mar fueron célebres y por él han de ser poderosos».²⁹ L'origen primer, però, és una mica més llunyà: la felix trobada, com va dir-ne Pierre Vilar, entre els prohoms de la Junta de Comerç i Antoni de Capmany que va donar com a resultat les *Memorias históricas* d'aquest i la seva edició-traducció del *Llibre del Consolat de Mar*.³⁰ És la burgesia catalana mateixa la que, des del primer moment de la seva emergència, va voler dotar-se d'una consciència de classe anant a trobar-se uns títols d'honor a les velles «glòries marítimes» de Catalunya. La idea era seva; els escriptors no van fer sinó glossar-la.

Com es pot veure pel poema de Sol, però, el *topos* literari té encara una altra faceta: el correlat present d'aquestes glòries no és pas una moderna expansió marítima, sinó la creació d'una indústria tèxtil. A «La indústria catalana», com a l'«A Barcelona» de Rubió i Ors, els dos termes estan molt clarament delimitats i contrastats. Això és així en part perquè la intenció del poema s'ho porta, però també perquè en aquest precís moment històric s'introdueix un element nou en la correlació, la postulació d'un hiatus històric entre el passat i el present del país. Comença a infiltrar-se subreptíciament la idea d'una renaixença després de tres segles de decadència, i els escriptors més joves en són els responsables. La burgesia mateixa té una idea més

— y acompañadas con texto por —. *Principado de Cataluña. Comprende las Provincias de Barcelona, Gerona, Tarragona y Lérida*, Barcelona: Imprenta de Joaquín Verdaguier, 1839, p. 9-10 i 19-20; STEIN, «Glorias primitivas de la patria. Época primera», *DB*, 6-6-1839. «Stein» és «Roca» en alemany, igual com «Fels», pseudònim, aquest, confirmat.

28. J. CORTADA, *La heredera de Sangumí. Romance del siglo XII*, 2 vol., Barcelona: Por los herederos de Roca, 1835, vol. I, p. 20.

29. *Relacion de los festejos públicos que ha celebrado en los dias 25, 26, y 27 de junio de 1833 la capital de Cataluña, en justo tributo de amor y lealtad á los Reyes Ntros Sres Don Fernando VII y Dª Maria Cristina de Borbon, y en obsequio de la jura de su escelsa primogénita la Serma señora Dª Maria Isabel Luisa, como heredera del trono de las Españas á falta de varon: dedicada a S.M. por el Ayuntamiento de Barcelona*, Barcelona: Imprenta de A. Bergnes, 1833, p. 24-25 i 28; J. DE LA PEZUELA, *Programa de la justa y torneo que la Escma. Ciudad de Barcelona dispone en celebridad de la Real Jura de la escelsa princesa Doña Maria Isabel Luisa, primogénita de los muy poderosos reyes NN. SS. D. Fernando VII y Da. Cristina de Borbon*, Barcelona: Imprenta de A. Bergnes y Compañia, 1833. Vegeu també *El Vapor*, I, núm. 42, 25-6-1833, p. 4 i núm. 45, 2-7-1833, p. 3.

30. P. VILAR, «Capmany i el naixement del mètode històric», ara dins els seus *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Barcelona: Curial, 1973, p. 83-90, a les p. 84-85.

exacta de la història. També per a ella la indústria que posa al seu servei la força hidràulica o la del vapor és la realització màxima del present en la qual reviu els triomfs medievals, però sap que aquesta indústria s'ha desenvolupat, mitjançant un procés força típic de substitució d'importacions, damunt la base d'un capital acumulat pel comerç marítim, ara transoceànic. És una visió que comparteixen els seus intel·lectuals més grans, els de la generació del Trienni, per entendre'ns, i els seus propis mentors, com Fèlix Torres Amat. Per això, una i altres s'entusiasmen amb el descobriment de les suposades primeres proves de la navegació a vapor (vapor!, nom màgic) per Blasco de Garay al port de Barcelona en temps de l'emperador i volen dedicar, no tant al personatge, evidentment, com al fet, un dels primers monuments de la ciutat. (Quan la informació es revelarà falsa i hauran de rectificar ràpidament, persistiran, però, amb la idea de celebrar les «glòries marítimes» i triaran com a substituït un membre d'una d'aquestes nissagues de grans marins catalans, la dels Marquet, esmentada, juntament amb altres, al poema que ens ocupa.)³¹ Per això també posen al costat de les grans gestes dels aventurers medievals que van dur el nom de Catalunya als més llunyans racons del món mediterrani la del seu modern hereu, Alí-Bey. Un cop més, és *El Vapor* qui s'hi distingeix, i precisament en el seu cercle neix el projecte de publicar la traducció dels viatges i altres textos de Badia i Lebligh, projecte frustrat sens dubte perquè s'hi va avançar el valencià Pasqual Pérez amb la seva versió, publicada el 1836 simultàniament a València, per Mallén y Sobrinos, i a París, per Salvà.³² Val a dir que la introducció de l'hiatus de què parlo tot just s'estava produint i que els joves escriptors com Sol encara compartien la més ampla visió general. En l'ambiciós programa iconogràfic ideal de creació d'una mitologia catalana que Sol proposaria tres anys més tard al seu amic, el pintor Joaquin Espalter (i que aquest ni tan sols no encetaria), dos dels set episodis, els dos darrers, corresponen justament a Blasco de Garay i a Alí-Bey.³³

31. Han explicat la història, però com si el monument hagués estat producte a mitges de l'oportunisme i la casualitat, F. FONTBONA, *Del neoclassicisme a la Restauració 1808-1888* [= *Història de l'art català*, VI], Barcelona: Edicions 62, 1983, p. 79-80, i J. SUBIRACHS, *L'escultura del segle XIX a Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 186-194. Me n'ocupo en detall i amb molta més informació al llibre sobre la Renaixença que tinc en curs de redacció. Avançaré només que la falsa notícia, que provenia de la *Colecció de viatges y descubrimientos* de Martín Fernández de Navarrete (1825), va ser elevada a la categoria de mite barceloní per *El Vapor*, amb repetides referències (I, núm. 9, 9-4-1833; II, núm. 116, 31-8-1834, i núm. 162, 20-11-1834; III, núm. 151, 31-5-1835). *El Guardia Nacional*, 31-8-1836 hi va dedicar l'editorial. El 1845 ja hi havia hagut una proposta de fer-li un monument prop de la muralla de mar (*El Fomento*, 24-12-1845).

32. Em remeto altre cop al meu estudi en curs de redacció. Els papers d'Aribau conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó contenen informació sobre aquest projecte, que tenia Torres Amat com a instigador principal. Vegeu les seves *Memorias para formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigüa y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de Joaquín Verdguer, 1836, p. 78-80 (i una altra al·lusió al pròleg, p. xxi); també *El Vapor*, I, núm. 102, 12-11-1833.

33. J. SOL Y PADRIS, «A D. Joaquin Espalter», *La Verdad*, 13-10-1844. Datat «Madrid 30 de janer de 1844».

Acabaré amb una nota erudita. Ja hem vist que Sol va signar el seu poema «O. Y.». Els articles sobre costums tradicionals barcelonins apareguts al *Diario de Barcelona* i a la *Revista Literaria de El Español* i que, gràcies a Illas, també sabem que són seus, els va signar «O.».³⁴ Sobre aquesta base, em sembla que podem atribuir-li amb gairebé total seguretat els dos treballs signats «O. Y. P.» que he citat més amunt, a la nota 21. Un d'ells és un poema inspirat per un quadre d'Espalter –quadre esmentat al poema adreçat al mateix pintor i signat amb el nom complet, i inclòs a més a més a *Els trovadors nous*. L'altre és una llarga prosa salmòdica, exhortant (tot fa pensar que retrospectivament) els barcelonins a alçar-se contra Espartero el juny de 1843. En l'evocació de les fetes antigues de les quals poden extreure la força espiritual i el valor necessaris, hi ha ecos molt clars de versos de «La indústria catalana»: «Tus navios han cubierto los mares; Génova y Pisa han doblado ante tí sus frentes orgullosas, y el alado leon de S. Márcos ha temblado al ver tus barrados estandartes», per exemple. I, finalment, igual com el poema que ens ha ocupat, la peça va acompanyada d'una llista de pedants notes erudites tan llarga com ella mateixa. Són proves circumstancials, però *quand même*, que diuen els francesos. De fet, m'aventuraré a formular una hipòtesi que crec absolutament correcta, encara que no pugui demostrar-la: «La indústria catalana» també duia la signatura «O. Y. P.», en la qual la «O» no era cap lletra, sinó l'ideograma «sol». Va passar simplement que el caixista es va deixar la «P».

34. O., «Costumbres. El día de Reyes», «—————. Los belenes», «—————. La fiesta de S. Antonio Abad», «—————. Un baile en la Lonja», «—————. La fiesta de S. Pablo. Las comparsas», «—————. El Jueves Gordo», «—————. El Carnaval», *DB*, 6, 12, 17, 21, 25, i 30-1-1845 i 2-2-1845, i «Costumbres barcelonesas. El día de Corpus», *Revista Literaria de El Español*, núm. 6 (6-7-1845), p. 8-10.